

ПЕТРОВА Ю.А.

*магістрантка спеціальності «Соціальне забезпечення»
Національний університет «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна*

ЩЕРБИНА С.С.

*кандидат соціологічних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри «Соціальна робота»
Національний університет «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна*

ЗАКЛАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ ЯК СОЦІАЛЬНА СКЛАДОВА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Освіта виступає соціальним інститутом, що забезпечує не лише передачу та освоєння знань, а й соціальний розподіл та стратифікацію індивідів, де професійна освіта займає свою нішу у формуванні структури робочої сили.

Заклади професійно-технічної освіти (ПТО) функціонують як ключовий соціальний інститут вторинної соціалізації, який виконує подвійну функцію: підготовку кваліфікованих робітничих кадрів для економічної системи та інтеграцію молоді до суспільства.

У контексті соціальної стратифікації та мобільності, ПТО розглядається як інституція, що абсорбує значну частину молоді, для якої соціальний капітал родини є недостатнім для вступу до престижніших закладів, що підтверджує її роль як «соціального ліфта» для певних соціальних груп. Часто це вибір, зумовлений потребою ранньої економічної незалежності, або вибір осіб, які з різних причин не змогли чи не захотіли продовжити навчання в академічному ліцеї / коледжі чи закладі вищої освіти.

Учні ПТО – як правило, контингент підвищеного соціального ризику та вразливості. Оскільки, здебільшого, до цієї категорії належать діти з малозабезпечених та неповних сімей, сироти, молодь із сімей у складних життєвих обставинах, особи з інвалідністю, особи, які мають низький освітній капітал на момент вступу та ін. Ці фактори підвищують прояв девіантної поведінки [5] у цього контингенту, в тому числі й аномії [4], та відчуття нерівності, соціальну ексклюзію [3], наприклад, через стигматизацію [1; 2], впродовж певного для кожного з них часу.

Заклади ПТО у сучасній українській соціальній структурі часто функціонують в умовах соціальної стигматизації та асоціюються із

«другим сортом» освітнього вибору. Ця стигматизація є соціальним механізмом, що відображає та відтворює структурну нерівність у доступності до престижних освітніх та кар'єрних траєкторій. Не менше стигматизація проявляється й на особистостях колишніх учнів цих закладів, а не лише на самі дипломи.

Однак, спостерігаючи ближче та глибше оцінюючи соціальне середовище закладу ПТО, треба відмітити, що ця соціальна структура має суттєвий вплив на ціннісні орієнтації, трудову етику та професійну ідентичність своїх учнів як вразливих груп, переживаючих ексклюзію. Процес навчання, поєднаний з виробничою практикою, сприяє формуванню відповідальності, дисципліни та навичок командної роботи. Заклади ПТО виступають не лише як освітні, але й як виховні установи, компенсуючи, у деяких випадках, недостатній виховний вплив родини чи попередньої школи.

Соціалізація особистості відбувається через інтеріоризацію соціальних норм та цінностей, а інститути освіти, зокрема професійної, відіграють тут вирішальну роль, формуючи соціально-професійну компетентність, що є основою для подальшого становлення особистості в суспільстві. ПТО допомагають розвинути своїм учням почуття впевненості в собі як професіоналі у напрямі своєї спеціалізації. Таким чином, впливаючи на погляди учнів на самих себе, коли ті сприймають світ дещо ворожим.

Тобто освітньо-соціальні структури у особі закладів ПТО забезпечують вразливим представникам суспільства велику всебічну підтримку, зокрема морального спектру, бо надають їм право проявляти себе, беручи участь у різноманітних культурних заходах самодіяльності, різних змаганнях та олімпіадах, що допомагає відчувати свої переваги та цінності, які нагороджуються компетентними журі. А також представники освіти та представники соціального профілю в обличчі, наприклад, психологів, в ПТО комунікують з учнями на більш близькому, рівністному, відкритому, взаємодовірливому рівні, аніж, як правило, в попередніх закладах освіти – школах, ліцєях. І це також дуже допомагає учням закладів ПТО розкритися, та змінити багато своїх поглядів на суспільство, соціальний розвиток та життя загалом. Підіймається рівень самовідчуття та самоцінності, самодостатності. Серед груп вразливого контингенту проявляється дружня атмосфера, де відчувається необхідна взаємодопомога та соціальна підтримка тих, хто її потребує особливо (інваліди, представники з певними когнітивними та зовнішніми вадами, що може підвищувати дискримінацію). Важливо відмітити той факт, що знаходячись серед подібних тобі людей, підвищується вирогідність того,

що під час позитивних змін вразлива категорія суспільства надасть підтримку товаришам, та одночасно прискорить етапність вже, здебільшого, корегованого розвитку іншої, близької їй чи зустрічної особистості. Один учень допомагає іншому представнику суспільства змінити відношення до себе та світу.

Звідси бачимо, що такі соціальні структури як ПТО виконують свою соціальну роботу на декількох рівнях, роблячи це одночасно, та впливаючи на більшу кількість осіб, аніж у випадку окремо відзначених груп для представників спеціальних закладів соціальних служб для робіт з тими, хто потребує допомоги певної категорії.

Так, ПТО є критично важливим середовищем, де концентруються соціальні проблеми певних груп суспільства. Тому важливо відзначати посиленість функцій ПТО як захисного та реабілітаційного інституту, а не просто як освітньої установи, що обслуговує низькокваліфікований сектор суспільства та економіки.

Отже, доцільно зробити висновок, що заклади профтехосвіти як заклади не лише такі, що дають певний професійний досвід та рівень своїм учням, є гідною частиною структур сектору соціальної роботи, яку проводять впродовж всього часу з особливими групами особистостей, що нерідко мають в собі девіантну складову та переживають ексклюзію.

Тобто заклади професійно-технічної освіти є тою соціальною структурою, яка вирішує проблему транзитивності складної молоді у світ праці, супроводжуючи це потужним соціалізуючим впливом, формуючи та корегуючи соціальні якості та цінності, що є критично важливими для соціальної інтеграції та мобільності молоді, особливо тих, хто походить з менш привілейованих соціальних прошарків.

Список використаних джерел

1. Белих О.Є. Профілактика стигматизації як фактор попередження девіантної поведінки підлітків. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. Харків, 2009. № 3 (46). С. 266-271.
2. Коробка, Л.М. Соціально-психологічні проблеми стигматизації у сфері освіти : навчальна програма (для системи післядипломної педагогічної освіти). Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної соціальної та політичної психології. Кропивницький, 2022. 17 с.
3. Подольська, С.А., Янкова, Л.Г. Девіантна поведінка : соціальні проблеми та основи превенції. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 145 с.
4. Професійна (професійно-технічна) освіта України : початок XXI століття : Енциклопедичне видання / За ред. Радкевич В.О. Житомир : Полісся, 2021. 937 с.
5. Юридична енциклопедія / ред. Ю.С. Шемшученко [та ін.] ; НАН України, Ін т держави і права ім. В.М. Корещого. К. : Вид-во Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1998. 2003. Т. 5 : П-С. К. : [б.в.], 2003. 736 с. С. 647. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=S&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21FMT=JwU_B&S2